

**NOSTALGISK ERINDRING OG POLAR KARRIEREHISTORIE.
FRIDTJOF NANSEN:
*BLANT SEL OG BJØRN: MIN FØRSTE ISHAVS-FERD (1924)***

Silje Solheim Karlsen

For et vidunderlig naturens eventyr våren er for den unge - - denne våkning av livet etter den lange vinteren [...] For et ubotelig tap å skulle miste et helt slikt eventyr ut av ens unge liv - - - Slik følte han det den tyve-åringen som sto på “Vikings” dekk da den lettet anker og dampet ut av Arendals havn tidlig lørdag morgen, 11. mars 1882. [...] Første våren han ikke skulde få plaske om mellom holmene og skjærene og ta imot trekk-fuglene, ikke høre århanen bulre og gauken lokke i den store skogen. Det var som det blødde der inne i bringen. Men foran lokket et nytt, enda større eventyr: havet — og så langt der nord is-verdenen. Både han og “Viking” skulde ut på den første Ishavs-ferd. [...] Mange år er gått siden hin mars-morgen. Tyve-åringen er blitt den “eldre mann” som nu skriver denne skildring (1-2).

Slik innleder Nansen boka *Blant sel og bjørn: Min første ishavs-ferd* (1924), en bok som har havnet litt i skyggen i Nansens forfatterskap. Det er Nansens siste polarberetning,¹ men handler først og fremst om hans aller første polarferd, nemlig da han som ung zoologistudent i 1882 dro med selskuta Viking på fangst. Boka er, som Nansen selv peker på i innledningen, skrevet ned mange år i etterkant. Forfatteren av *Blant sel og bjørn* er altså den meritterte polarforskeren, oppdageren, humanisten og nobelprisvinneren Fridtjof Nansen, mens historiens hovedperson er den unge tjueårige studenten på sin første ishavsferd.

Selvbiografi vs reiselitteratur

Dette store spennet i tid fra fangstturen ble gjennomført til boka kom ut, har resultert i en flerstemmet bok der den unge studenten og den eldre vitenskapsmannen vekselvis kommer til orde. Et slikt trekk, der forholdet mellom den som skriver og den som opplever er preget av tidsmessig distanse, minner om det vi finner i selvbiografien. Marianne Egeland peker på det kompliserte forholdet mellom subjekt og objekt i selvbiografien og viser hvordan dette forholdet utspiller seg i tekstene: ”Det subjektet som skriver i nåtiden, er imidlertid eldre og klokere enn det ”jeg” han eller hun forteller om. Splittelsen mellom skrivende subjekt og omtalt subjekt/objekt forsøkes overkommet på flere måter, men hele tiden i og ved hjelp av språket (Egeland, 2000, 95). Ifølge Egeland kjennetegnes subjektet i selvbiografien av en splittelse som forsøkes overkommet. I reiselitteraturen, som også er en selvframstillende sjanger, finner vi en lignende splittelse mellom skrivende og omtalt subjekt, men i motsetning til i selvbiografien er det kanskje ikke vesentlig for forfatteren av reiseboka å skape et inntrykk av en samlet fortellerstørrelse?

¹ Til det jeg kaller Nansens polarberetninger regner jeg ekspedisjonsberetningene *På ski over Grønland* (1890), *Fram over Polhavet* (1897) og *Blant sel og bjørn: Min første ishavsferd* (1924), i tillegg til det historiske storverket om oppdagerferder og utforsking av polare strøk, *Nord i Tåkeheimen* (1911).

Lars Handesten peker også på likhetstrekk mellom fortellerinstansen i reiselitteratur og i selvbiografien, og viser til at begge sjangrene gjerne har memoarpreg og innslag av dagboknotater, brev og lignende. En sentral forskjell, ifølge Handesten, er imidlertid at reiseskildringen er kjennetegnet av en aktualitet, og er en samtidsbeskrivelse, mens selvbiografien er en fortidsbeskrivelse (Handesten, 2004, 78-79). Også dette skillet kan diskuteres. Det finnes selvbiografier som preges av samtidig aktualitet og et eksempel på reiselitteratur skrevet ned lang tid i etterkant av selve reisen, er jo nettopp Fridtjof Nansens *Blant sel og bjørn*. Skildringene av fangstturen er en fortidsbeskrivelse, men samtidig er Nansens reisebok i aller høyeste grad preget av en aktualitet, ettersom den eldre fortelleren så tydelig posisjonerer seg selv i verket.

Det å skrive om seg selv, eller skrive seg selv innebærer en fordobling av selvet, i tillegg til en fiksjonalisering av selvet og virkeligheten ettersom det er snakk om en litterær konstruksjon. Selvframstillingen er en mellomting mellom litterær og saklig virkelighetsbeskrivelse, og kan, som Arne Melberg peker på i boka *Selvskrevet*, konstrueres på mange ulike måter. I alle tilfeller dreier det seg om strategier for “å konstruere, presentere og profilere bildet av selvet.” (Melberg, 2007, 12). Det er nettopp denne fordoblinga av selvet jeg vil konsentrere meg om i denne lesninga av Nansens reisebok, og med sjangertrekkene fra både selvbiografien og reiseboka i bakhodet, skal jeg her se nærmere på bokas flerstemmighet i forhold til faktorer som vitenskapelighet, litteraritet og historiefortelling.

Arktisk sakprosa

Blant sel og bjørn er ingen typisk oppdagerberetning eller ekspedisjonsberetning som forteller om en dramatisk, banebrytende eller strabasios ekspedisjon. Rammen for fortellingen er at den unge zoologistudenten Nansen får blir med en fangstskute til Grønland. Nansens hovedanliggende er imidlertid ikke fangst, men det å samle inn prøver fra ishavet. Han er passasjer og student. Ser vi på innholdsfortegnelsen blir det likevel tydelig at Nansen her følger det samme mønsteret for ekspedisjonsberetninger som han selv bygde opp med *På ski over Grønland* (1890) og *Fram over Polhavet* (1897). Kompositorisk er *Blant sel og bjørn* svært lik *På ski over Grønland* i det at begge bøkene er sammensatte og sjangermessig komplekse bøker som på den ene siden rommer noen nærmest frittstående kapitler som grundig og vitenskapelig omhandler spesifikke emner – mens de på den andre siden forteller en spennende eller underholdende historie med Nansen i hovedrollen. I *På ski over Grønland* har de vitenskapelige sak-kapitlene hovedsakelig to funksjoner. På den ene siden bygger den relativt ferske vitenskapsmannen opp faglig autoritet gjennom disse tekstene, men aller viktigst, som Henning H. Wærp peker på i artikkelen ”Innlandsisen, våre lengsles mål”. Om Fridtjof Nansen: *På ski over Grønland* – og noen andre bøker i hans spor”, bidrar disse kapitlene til å utsette handlinga og dermed bygge opp spenningen og leserens forventninger (Wærp, 2007, 106). I *Blant sel og bjørn* er ikke reisens forløp og handlinga om bord på Viking av en slik art at det er nødvendig – eller mulig – å benytte retardasjon som spenningsskapende virkemiddel. I dette verket virker de saklige eller faglige kapitlene, som vi kan kalle tekstens vitenskapelige diskurs, hovedsakelig på et annet nivå, som vi i det følgende skal se.

Ett kapittel tar for eksempel for seg drivisens historie, utvikling og forløp og teorier om polarstrømmen og flere av bokas kapitler omhandler dyrelivet i Arktis. Ettersom dette er en fangsttur etter sel, blir selvsagt selfangst grundig behandlet. Nansen gjør rede for grønlandsselens og klappmyssens utbredelse og vandringer, fangst på ulike selarter i tillegg til at han tar for seg typiske arktiske vesener som nebbhval og isbjørn. Påstandene underbygger han med sitater fra egne journaler, men han viser også til skipet Vegas loggbok av fangsten, og den norske selfangstpioneren Svend Foyns dagbok. Til sammen gir dette en detaljert og ikke minst troverdig oversikt over selenes yngleplasser, utstyr, selve fangsten og migrasjonen under fangsten. Det er heller ikke bare fangsten i 1882 Nansen gjør rede for, her refereres også til selfangst ved Grønland både før og etter denne ferden – fra 1873 til 1906.

I disse kapitlene ser vi Nansen øse av sine kunnskaper, han bruker artenes latinske navn og viser inngående kjennskap til de arktiske artenes egenart. Han underbygger tekstene med illustrasjoner og kart og han understreker egen kompetanse ved å vise til egne erfaringer med det gjeldende emne:

I oktober 1888 så jeg mange voksne sale-sel ved Godthåb på Grønlands vestkyst, som ble fanget med garn. De fleste hunnene var drektinge, og fosterne var enda større enn de ovenfor nevnte, men kunde veksle litt i størrelse. Desverre er de fostere som jeg tok vare på, siden kommet bort, og jeg har ingen optegnelser om deres lengde (37).

Slike sak-kapitler finner vi som nevnt også i *På ski over Grønland*, men det som gjør disse tekstdelene og kapitlene spesielle i *Blant sel og bjørn*, er at Nansen trekker på all sin erfaring som polarfarer og vitenskapsmann i den ferdige teksten. I teksteksemplet over ser vi Nansen vise til erfaringer han gjorde i sin neste ekspedisjon, da han som første mann i 1888 krysset innlandsisen på Grønland og senere måtte overvintre i Godthåb. I kapitlene som redegjør for isen og isdannelsen rundt Grønland, supplerer Nansen med detaljerte henvisninger til resultatene av prøvene som ble foretatt under hele Fram-ekspedisjonen (1893-1896). Den eldre Nansen viser til de rådende teorier og resonnementer, f.eks om underkjølt vann og isdannelse, før han tilbakeviser disse med argumenter og eksempler fra egen innsats på forskningsområdet:

Om drivisens opprindelse, dannelse og drift hadde vi den gang, i 1882, enda meget mangelfulle forestillinger. Det er særlig efter Fram-ferden i 1893—1896 at vi har fått et mer fulstendig kjenskap til dens hele livs-historie (21).

[...]. Jeg må hertil føie, at siden hin tid har jeg gjort hundreder, for ikke å si tusener, av målinger av temperatur og saltholdighet i Ishavets og Pol-havets kulle vannlag i forskjellige strøk, mens overflaten ble sterkt avkjølet; men ikke en eneste gang har jeg funnet unnerkjølt vann, og jeg tror derfor ikke på at det noensinde, unner almindelige forhold, dannes i havet (73).

Den 63-årige polarforskeren supplerer den unge studentens notater med egne erfaringer, egen og andres forskning og litteratur som strekker seg ut på 1900-tallet. Den eldre Nansen kommenterer og korrigerer også den unges påstander i fotnoter. Som en følge av dette befester Nansen sin posisjon som vitenskapsmann og autoritet på polare områder gjennom å fortelle historien om sin første fangstferd. Det som er spesielt interessant er at utlegningene om isen og isdannelsen illustrerer hvordan det ikke bare er Nansen anno 1924 som posisjonerer seg; han skaper også et bilde av en ung student som gjør verdifulle erfaringer og kommer til ny og banebrytende kunnskap:

Luftens temperatur var da -8° C, og vannet hadde begynt å krave sig igjen. I min dagbok fremholder jeg alt dengang, at disse målingene "må stride aldeles" med de anskuelser om isens dannelse i havet, som på den tiden var almindelig blant geografer og fysikere; og som til dels har hollt sig til denne dag, kan vi nu legge til (71).

I motsetning til i *Fram over Polhavet*, der den vitenskapelige diskursen er integrert i og framstår som en del av den helhetlige fortellingen om ekspedisjonen, virker de vitenskapelige kapitlene i *Blant sel og bjørn* som ganske løsrevet fra fortellingen om fangstturen. Dette ser vi eksempelvis når Nansen bryter av fortellingen om seilasen mot nord og letingen etter sel for å forklare hvordan landskapet er og fangsten forløper:

Vi måtte se å komme nordover og nordøstover langs iskanten, eller helst litt in i isen, for å lete etter selen, eller "ungfangsten" som det kalles. For at leseren skal kunne få en bedre forståelse av denne søken og hvad det gjeller, skal jeg gi en skildring, først av isen, dens dannelse og drift, og dernest av selen og ungfangsten (20).

På den ene siden bidrar den vitenskapelige diskursen til å befeste Nansens autoritet og posisjon, og med Nansens karriere i bakhodet, tilfører dermed disse delene teksten en ekstra dimensjon. På den andre siden oppleves teksten som oppstykket, noe som har innvirkning på fortellingen om selve fangstturen. Er det slik at den vitenskapelige diskursen skygger for fortellingen om den tjueårige studentens opplevelser, slik at denne delen kommer litt i bakgrunnen?

En moderne polarmytologi

Den faglige, vitenskapelige diskursen er sterkt tilstede i *Blant sel og bjørn*. Slik sett kan beretningen sees som en form for karrierehistorie. Det er imidlertid ikke bare på det vitenskapelige området at fortelleren konstruerer eller skaper en diskurs. I både *Fram over Polhavet* og *Nord i Tåkeheimen* (1911) skriver Nansen polarferder inn i en mytologisk, litterær ramme, som både tilfører verkene estetiske kvaliteter, men som også legger til grunn et historisk perspektiv på verdens nordlige områder, der menneskenes kamp mot det ukjente og naturkreftene står i fokus. I *Nord i Tåkeheimen* leser vi følgende innledningsvis:

Når tanken, i våken drøm, søker tilbake gjennom tiderne, drar der – som et eneste vældig epos om menneskåndens evne til hengivelse for en idé, ret eller vrang – forbi os et endeløst tog av kjæmpende, frostsprængte skikkelser i svære klær, nogen ranke og kraftige, andre bøiet og svake, så de knapt kan slite seg frem foran slæderne, mange uttærte og døende av sult, kulde, og skjorbuk; men alle ser de utover mot det ukjendte, hinsides solnedgangen, hvor kampens mål skal findes (Nansen, 1911, 1).

Og *Fram over Polhavet* innledes på en lignende måte:

Uset og ubetrådt, i dødens mægtige ro, slumred de stivnede polaregne under sin uplettede iskåbe fra tidernes morgengry. Hyllet i sin hvide skrud strakte den vældige jätte sine klamme islemmer udover og ruged over årtusinders drømme. Tiderne gik – dyb var stilheden. Så, i historiens dæmring, fjernt i syd, løfted den vågnede menneskeånd sit hode og så over jorden [...] (Nansen, 1897, 1).

Også i *Blant sel og bjørn* ser vi en slik mytologisk, litterær diskurs. Dette viser seg blant annet i poetisk ladete skildringer av islandskapet, som beskrives som urmakter, og i passasjer som setter nordmenn inn i en historisk kontekst og etablerer en sammenheng mellom Norge og, ikke bare området det her vises til, men også virksomheten som drives der:

Her, gjennom de tusen år, slektledd efter slektledd, har fedrene levet det samme liv i den samme kamp med dette urmaktenes veldige, vekslende spill, og har bygget vort folks livs-rett. Men havet — like utilnærmelig for mot som for feighet — bølger sin evige rytme gjennom tider som gikk, og tider som kommer — intil alt vann engang, om tusen millioner år, stivner i den evige kullen (8-9).

Nansen hevder at våre forfedre, siden vikingetiden, har bygget opp en livs-rett til disse områdene. Det skapes en forbindelse mellom vikingene og fangstvirksomheten. Det å trekke trådene tilbake til gammelnorsk tid og bruke norrønt materiale for å konstruere en lang, tradisjonsrik norsk historie, ser vi Nansen gjøre i enda større grad i *Fram over Polhavet*. I storverket etter Fram-ekspedisjonen skaper Nansen nærmest en mytologi basert på norrøn litteratur, myter og annen europeisk heltelitteratur.² I *Blant sel og bjørn* er ikke den norrøne, historiske heltemytologien like tydelig; her er den tydeligste polarmytologien mer konkret og samtidig – og gjerne knyttet til egne meritter. Nansen skaper forbindelser til andre ekspedisjoner, som når han forteller om møtet med skipet Vega, som Nordenskiöld brukte gjennom Nordøstpassasjen tre år tidligere. Også henvisningene til Svend Foyns nedtegnelser inngår i den samtidige polarmytologien. Oftest viser imidlertid Nansen til sine egne kommende ekspedisjoner. Han skaper en historie der den unge studenten virker forutbestemt til en polar karriere. Når den unge studenten får øye på skipet Jason fra Sandefjord med

² Dette drøfter jeg i avhandlingen *Triumf, lojalitet, avstand. Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon (1893-1896) – og bøker i dens kjølvann* (2011).

kapteinen Maurits Jacobsen, bryter den eldre Nansen inn og forteller at han, med det samme skipet og samme kaptein skal reise til Grønlands østkyst for å gå over innlandsisen seks år senere. Den eldre Nansen koketterer med sin egen bragd fra 1888, når han lar den unge Nansen drømme seg bort i synet av den ennå uoppdagete østkysten av Grønland:

Mange tanker gikk gjennom hjernen, mens jeg sat der i tønne og i kikkerten fulgte fjell-linjene fra topp til topp. Den som bare var der inne, og kunde ferdes gjennom disse dalene og over disse fjellene og breene, hvor ingen Europeer hadde satt sin fot enda. Var det da ingen mulighet for å komme dit in? (235)

Polarmytologien i *Fram over Polhavet* må sees i sammenheng med situasjonen i Norge rundt århundreskiftet 1800-1900. Fortellingen om Fram-ekspedisjonen var forankret i det norrøne, i litteraturen og i heltemytene, som et ledd i å understreke at Norge var en tradisjonsrik polarnasjon med rett - og også plikt - til å ta de polare områdene i besittelse. Polarmytologien i *Blant sel og bjørn* er av en mye mer personlig art. Nansen bruker denne første ishavsferden som et utgangspunkt for å vise til sine egne erfaringer og omfattende polarforskning, mytologien dreier seg dermed først og fremst om polarhelten Nansen slik han framstår i 1924.

Fangstliv

Det er selvsagt ikke slik at *Blant sel og bjørn* bare dreier seg om Nansens kunnskap, erfaringer og hans andre, senere ekspedisjoner. Boka er jo, om ikke først og fremst, så i hvert fall *også* en fortelling om den unge Nansens første ishavsferd. Denne delen av fortellinga får vi ta del i gjennom det som ser ut til å være relativt autentiske dagboknotater, samtidig narrasjon der hendelsene tilsynelatende utspilles og fortelles samtidig, men som likefullt er den eldre Nansens minner - og til slutt den eksplisitte stemmen til forskeren og polarautoriteten Nansen som kommenterer hendelsene i ettertid.

Et interessant trekk ved denne fangstfortellingen er at også den unge Nansen framstår som en litt splittet karakter. Til å begynne med er den unge studenten åpenbart litt utenfor det gode selskap om bord. Ikke bare er han sjøsyk i begynnelsen av seilasen, men hans fritidsaktiviteter skiller seg noe fra det øvrige mannskapets, der han sitter på lugaren og røker hollandsk tobakk av langpipe og leser en tysk røverroman. Den distansen vi ser mellom Nansen og resten av mannskapet skyldes nok flere forhold. For det første er Nansen førstegangsreisende i isen, han vet ikke hva som venter han. Det er i utgangspunktet nok til at han faller litt utenfor til å begynne med. Den førstegangsreisendes åpenhet og nysgjerrighet ser vi eksempelvis avspeilet i lite blaserte skildringer av det første synet av isen:

Meget hadde jeg lest om denne is-verden, og mange bilder hadde fantasien malt av den og av det første møte — bare ikke dette. De villeste former, med tårnhøie is-spir fra de mest overdrevne reise-skildringer, kunde knapt gjort et intryk som denne natt med det hemske lys i nord, og den spøkelsesaktige gnislende lyden, og de enkelte isflakene på den natsvarte

flaten. Og så — senere — spillte nordlyset op bak sky-sløret som svant litt efter litt (15-16).

Nansen framstiller seg imidlertid ikke ofte som uerfaren skårunge. Den siden han helst viser leseren er den selvbevisste kunnskapsrike studenten som er opptatt av å vise hva han kan om fugleliv og zoologi. Alle arter vurderes og beskrives, gjerne med en personlig refleksjon, slik som når de fra skipet får øye på en Grønlandshval:

Hele denne hvalens historie er sandelig beskjemmende for os mennesker; den viser hvor sørgelig langt vi har igjen til å bli fornuftige, rasjonelle vesener. Her uttrykker vi fra det ene strøk efter det annet et av naturens største dyr, som ingen skade gjør, og det er os ikke mulig å bli enig om å skåne det så vitt at det kan berges, og vi kan få en varig og sikker nytte av det. Det er jo som menneskene ikke *vil* se i sit rov-begjær.

Kapteinen sat på rekka, så langt efter denne hvalen og sa: “Ja gutter, hadde vi bare hat den karen ombord, så hadde vi hat hele reisa betalt.” Bare de lange bardene i slik en “god hval” er jo en formue (138).

Er det den unge studenten eller den eldre Nansen som ser hvalens historie som beskjemmende for menneskene? Refleksjonen omkring hvalens historie ville man kanskje først tilskrive den eldre Nansen, også ettersom denne refleksjonen er fulgt av tre stjerner, som kan markere en tidsmessig pause. Likevel knyttes tankene om hvalen og dens historie til selve fangstturen, ved gjengivelsen av kapteinens kommentar som følger like etter. Er det faktisk den unge studentens syn på hvalfangst vi her får se? I begge tilfeller ser vi at Nansen skaper et skille ikke bare mellom seg selv og fangstmennene, men også mellom seg og ishavskapteinen. Det er den moderne vitenskapsmannen som kritiserer en gammel fangsttradisjon.

Beretningen vitner om en sosial distanse mellom Nansen og mannskapet, en distanse som både skyldes at Nansen er fremmed om bord og ukjent med fangstlivet, og at han som student tilhører et annet sosialt lag. I tillegg er Nansen kjent for å ha et ganske strengt og asketisk grunnsyn, når det gjelder livsførsel og friluftsliv. Han forfekter det enkle liv, i pakt med naturen. Han understreker eksempelvis i verket *Friluftsliv. Blade af dagboken* (1916) og i talen “Friluftsliv” (1921), og ved flere andre anledninger, gevinsten av å leve et sunt og aktivt liv, at man skal slite litt for å få oppfylt sine primære behov, og, ikke minst, gleden ved nøysomhet. Dette grunnsynet: at man skal leve aktivt og nøysomt ser vi komme fram i *Blant sel og bjørn*, både når han kommenterer enkelte fangstmenns alkoholvaner, og når han beskriver mannskapets gjøren og laden om bord:

Ja som sagt et dovenskapens liv er det når en ikke kommer i fangst. Det viktigste arbeid er mest å spise og sove. På frivaktene, når det ikke soves, så er det mest spising det går på. Stekepannene er i sving hele dagen der forut på byssa, alle har de sit å steke, og det er stadig akkedering om panne-tørn, for det er jo ikke plass til så mange på en gang. Og der måker de op hver for sig på pannene med poteter, og opblødt brød, og fisk, og kjøtt-stykker —

eller hvad annet de kan ha samlet sig op — med så meget smør og flek som de bare kan skaffe. Fett må det være, gjerne så det flyter. Smør og flek er det Ishavs-fareren liker best. [...] Har en stekt ferdig, så spises det, og det er mest utrolig for noen toppete tallerkener med fett-glinsende saker som går ned. Følgene uteblir da heller ikke, jeg kunde se mange av dem svulle ut og bli runnere for hver dag, ja noen trutner likefrem faretruende; de kom ombord som magre slanke ynglinger, og nu er de alt “fede drenge” med basun-kinner; hvad vil de bli før reisen er slutt? (129)

Nansen markerer en tydelig avstand mellom seg og det fett-spisende mannskapet. Hans egen hverdag om bord på Viking består i å samle inn data til studiene, jakte sjøfugl sammen med kapteinen, eller isbjørn når den anledningen byr seg. Etterpå spiser Nansen og kapteinen kokkens gode og sunne middag før kvelden blir avsluttet med “[...] en hyggelig stunn med en fredelig pipe i hvert vort sofa-hjørne” (130). Nansen snakker oftest om seg selv om kapteinen som “vi” - og om mannskapet som “mennene”. Den unge studentens utilslørte beundring av ishavskapteinen viser seg i verkets mange gjenfortellinger av heltehistorier med kapteinen i hovedrollen. Men også denne beundringen for ishavs-fareren knyttes i fortellingen til et skjebnemotiv, der Nansens vei inn i ishavet og Arktis blir åpnet:

Bare for en otte ni måneter siden var det hele en fremmed verden. Når jeg som vanlig i de dagene kom hjemover fra universitetet ved middags-tider møtte jeg gjerne i slots-bakken en vakker kar med svære svarte mustasjer, lynende svarte øiner unner tykke svarte øienbryn. Jeg undret mig på hvem det kunde være, han så så brytende kjekk ut; men da jeg fik høre at han var kaptein på Is-havet, kom fantasien i fart. Hvad hadde ikke han set og oplevet, hvad for eventyr og farer hadde ikke han gått igjennem. Ja netop slik uredd og uvørren måtte en Ishavs-farer selvfølgelig se ut. Men det var den gangen som noe fra et ukjent, fjernt liv. Og nu var jeg mitt oppe i dette Ishavs-livet og det er blit som en selvfølgelig del av en selv (247).

Selv om det ikke er noen tvil om at Nansen helst holder seg til kapteinens selskap og identifiserer seg med han, ser vi forholdet til mannskapet endre seg underveis på ferden. Til å begynne med er det tydelig at Nansen inntar en rolle litt over fangstmennene, ikke bare når det gjelder hans avstandtagen til mennenes matvaner og manglende hygiene om bord; han opptrer mye mer blasert i forhold til hendelser og begivenheter i samtida og framstår som mer verdensvant enn mannskapet. Men etter hvert som Nansen får delta på selfangsten og blir en del av fangstlaget om bord – og også får tillit som skytter – ser vi at den distansen som preget Nansens forhold til mannskapet fra begynnelsen av minker. Nansen går fra å sitte på lugaren med sin langpipe til å bli med i en rævkrok-konkurranse på dekk. Selv Nansens språk og fortellestil blir preget av at Nansen under fangsten er en del av mannskapet:

Ballongen måtte frem med båt-kisten og øll-kaggen, de var unner hans forvaring der atter. Med flå- kniven skar vi os noen dugelige skiver med flek, la dem på de kløvne rugbeskøitene, og det var mat som forslog — ja

så urimelig godt som det smakte. [...] Og så, Ballong, hit med øll-kaggen — en god sup av spunshullet — den går runt til alle. Ballongen begynner og avslutter hver runde. Så en beskøit til med en ny fleske-skive, krydret med Ballongens vitser. Det er et ukuelig humør de kan ha disse karene, når de er av rette slaget. Om de er aldrig så slitne, om det kan se aldrig så svart ut, og det går på livet løs, så er det like fullt et blink i øiet og et spøkende ord som tar brådden av det hele (200).

Vikings fangsttur i 1882 er i seg selv ingen spektakulær reise; det er en alminnelig fangstferd, uten stor dramatik og med normal fangst. De lider ingen materielle eller menneskelige tap; de opplever heller ingen spenning utenom det som er vanlig på fangst og som kan tilskrives vær- og isforhold og utfallet av fangsten. Som hovedperson gjennomgår heller ikke den unge studenten noen omveltende personlige endringer som fører til ny innsikt, men rent vitenskapelig foretar Nansen kanskje den første måling noensinne av golfstrømmen (Jølle, 2011, 15), i tillegg til at han gjør andre interessante observasjoner omkring dyrelivet i Arktis. Isolert sett er fortellingen om fangstturen verken veldig spennende eller kjedelig, men rett og slett ganske alminnelig.

En samlet karrierehistorie

Det som likevel gjør boka *Blant sel og bjørn* spesiell i Nansens forfatterskap er de to parallelle fortellerstemmene som gir en veldig interessant dynamikk mellom den unge studenten, som både er blasert og nysgjerrig, kunnskapsrik og uerfaren, og som vakler litt med å finne sin naturlige plass på skipet – og den eldre stemmen, som viser til erfaring, andres - og ikke minst egne - ekspedisjoner og den kunnskap han har ervervet i ettertid, og som skriver historien inn i en velkjent polarmytologi. Det blir tydelig at forfatteren, den eldre Nansen, tillegger denne første fangstturen i 1882 en betydningsfull rolle med hensyn til sin videre karriere. Dette er også noe Nansenbiograf Harald Dag Jølle peker på. Jølle innleder faktisk sin biografi om Nansen in medias res, om bord på Viking i uværet de møtte ved iskanten. Bokas første del har tittelen ”Dåpen. Her får vi først være med på Nansens første ishavsfærd, vi får innblikk i litt av dramatikken Nansen opplever og hans første møte med Arktis. Deretter følger et tilbakeblikk til foreldrenes historie, og Nansens oppvekst før vi igjen vender tilbake til ishavet. Siden forteller Jølle historien om da Nansen fikk jobb ved Bergen Museum. Begrepet ”Dåpen” sikter her til Nansens første møte med ishavet og hvilke konsekvenser dette møtet fikk for resten av hans liv; denne første ishavsfærd var springbrettet og utgangspunktet for Nansens polare liv.

Som nevnt innledningsvis er det en rekke likhetstrekk mellom selvbiografien og reiseboka som sjanger. Likhetstrekkene gjelder også fortellerinstansen: det dreier seg om å skrive om (deler av) sitt liv, eller skrive sitt liv. Steinar Gimnes peker i *Sjølviografiar* på at det finnes selvbiografier som skriver for å plassere seg selv i offentligheten; og det finnes de som skriver for å ”erindre seg sjølv og vinne innsikt i seg sjølv.” (Gimnes, 1998, 31). Kanskje kan en hevde at det i den første kategorien ofte dreier seg om samtidsbeskrivelser, mens den andre kategorien gjerne er fortidsbeskrivelser? Skal man se på *Blant sel og bjørn* i lys av dette, ser vi at Nansens i sin siste polarberetning gjør begge deler, og at boka både er en fortidsbeskrivelse og

en samtidsbeskrivelse. Han skriver en nesten nostalgisk ekspedisjons- eller reisebok som også er en oppsummerende kommentar til alle Nansens opplevde ishavsfærd. Slik erindrer Nansen i *Blant sel og bjørn* seg selv og sin polarkarriere. Samtidig fører den tunge vitenskapelige og faglige diskursen til at Nansen gjennom *Blant sel og bjørn* i høyeste grad plasserer seg i den samtidige offentligheten, både som en faglig autoritet på polarforskningens område, men også som en vellykket oppdager og ekspedisjonssjef. At verket i tillegg skriver seg inn i en naturromantisk friluftslivdiskurs med sine entusiastiske skildringer av islandskapet og dyrelivet, gjør at verket også posisjonerer Nansen som forfatter – og nærmest også som naturfilosof.

Litteraturliste

- Marianne Egeland, *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk og litterær genre*. Oslo: Universitetsforlaget 2000.
- Gimnes *Sjølviografiar. Skrift, fiksjon og liv*. Oslo: Det Norske Samlaget 1998.
- Handesten, Lars, ”Reisebogen. En grænseoverskridende genre” i *Genrer på kryds og tværs*, red. Katja Teilmann. Odense: Syddansk universitetsforlag 2004, 71-87.
- Jølle, Harald Dag, *Nansen. Oppdageren*. Oslo: Gyldedal 2011.
- Karlsen, Silje Solheim. *Triumf, lojalitet, avstand. Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon (1893-1896) og bøker i dens kjølvann*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø 2001.
- Melberg, Arne. *Selvskrevet. Om selvframstilling i litteraturen*. Oslo: Spartacus Forlag 2007.
- Nansen, Fridtjof. *Fram over Polhavet I-II*. Kristiania: Aschehoug 1897.
- Nansen, Fridtjof. *Nord i Tåkeheimen. Utforskningen av Jordens Nordlige Strøk i Tidlige Tider*, Kristiania: Aschehoug 1911.
- Nansen, Fridtjof. *Blant sel og bjørn*. E-bok, Bibliotekbasen 1961.
- Nansen, Fridtjof. *Eventyrlyst*. Red. Kagge, Erling Cappelen forlag AS 1995.
- Nansen, Fridtjof. *På ski over Grønland. En skildring av den norske Grønlandsekspedisjon 1888-1889*, Oslo: Kagge Forlag 2003.
- Wærp 2007. ”Innlandsisen, våre lengsles mål”. Om Fridtjof Nansen: *På ski over Grønland* (1890) – og noen andre bøker i hans spor”, side 106.

Forfatterbiografi

Silje Solheim Karlsen, høgskolelektor ved Høgskolen i Finnmark, silje.karlsen@hifm.no.

Skrevet avhandling om Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon: *Triumf, lojalitet, avstand. Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon (1893-1896) og bøker i dens kjølvann* (2011).

Summary

In Fridtjof Nansens *Hunting & adventure in the Arctic* (1924), the last polar travel account Nansen wrote, he writes about his first experience with the Arctic; when he as a young student in 1882 joined the sealboat Viking to the sealing grounds outside Greenland. The account is a polyphonic book where both the young student and the 63 year old scientist and polar hero alternately speaks. The young Nansen seems overwhelmed by the Arctic surroundings, he tells enthusiastically of ice, polar bears, hunting and the sealing. The old scientist explains the nature and whole fauna in the Arctic, supported by his own experiences and all research available. The result is, on the one hand, a nostalgic travelbook which also functions as a memoir over the total of Nansen's Arctic travels and expeditions. On the other hand, the convincing and thorough scientific material in the book positions Nansen as an authority both what regards science, but perhaps just as important: as a successful polar explorer and hero.

Key words/nøkkelord

Fridtjof Nansen, selvframstilling, karrierehistorie, vitenskapsmann, polarhelt.